

ARTYKUŁY

ANDRZEJ PIOTR WIATRAK

Uniwersytet Warszawski, Wydział Zarządzania

TURYSTYKA KULTUROWA W STRATEGIACH ROZWOJU LOKALNEGO

Nadesłany: 17.10.2019 Zaakceptowany do druku: 21.11.2019

1. Wstęp

W obecnych czasach turystyka spełnia ważną rolę w społeczeństwie. Z jednej strony sprzyja rekreacji, podróżom, poznaniu itd., a z drugiej – realizacji przedsięwzięć turystycznych, zatrudnieniu, zwiększeniu dochodów, rozwoju określonego obszaru itd. Rozwijaniem turystyki zainteresowane są gminy wiejskie i mieszkańcy obszarów wiejskich, którzy poprzez podjęcie działalności turystycznej chcą lepiej wykorzystać zasoby wsi i uzyskać dodatkowe dochody. Wyrazem tego zainteresowania są przygotowane strategie rozwoju gmin wiejskich, które zawierają problematykę turystyczną. Dotyczy to głównie ogólnego rozwoju turystyki wiejskiej, ale i także jej popularnej formy jaką jest agroturystyka, w oparciu o lokalne walory przyrodnicze i kulturowe. Strategia rozwoju turystyki zawierająca walory kulturowe sprzyja ochronie tego dziedzictwa, a nawet jego odtworzeniu. Wymaga to przygotowania programów i planów rozwoju turystyki kulturowej, a następnie narzędzi ich wdrożenia. Podstawą tych działań może być strategia rozwoju lokalnego, w której zawarte są zarówno cele rozwoju turystyki, w tym turystyki kulturowej, jak i uwarunkowania ich realizacji. Biorąc pod uwagę obecne zainteresowanie problematyką rozwoju turystyki kulturowej na obszarach wiejskich, w niniejszym artykule podjęto próbę przybliżenia istoty i uwarunkowań jej rozwoju w oparciu o strategie rozwoju lokalnego. Celem artykułu jest ukazanie turystyki kulturowej na obszarach wiejskich w strategiach rozwoju lokalnego. Praca ma charakter poznawczy oraz, w mniejszym stopniu, aplikacyjny.

Materiał źródłowy, będący podstawą rozważań stanowiły: literatura przedmiotu oraz strategia rozwoju lokalnego LGD „Zapilicze” – działającej w powiecie biało-brzeskim województwa mazowieckiego. Wykorzystano metody przetwarzania danych, tj. analizę i syntezę.

2. Istota i uwarunkowania strategii rozwoju lokalnego

Rozwój jest procesem pozytywnych zmian, obejmujących wzrost ilościowy i postęp jakościowy. Zmiany te burzą dotychczasową równowagę, tworząc nowe warunki funkcjonowania i życia. Pamiętać jednak należy, że zmiany te mogą prowadzić także do nieprawidłowości, jeśli będzie występował brak dostatecznego powiązania poszczególnych elementów, które je określają i determinują. W związku z tym trzeba dążyć do tego, aby był to rozwój zintegrowany, uwzględniający sfery życia gospodarczego, społecznego i środowiska [Majewski i Lane 2001; Małek 2003; Słodowa-Hełpa 2013].

Procesy rozwojowe obejmują różne sfery i obszary, np. przemysł, rolnictwo oraz kraj, region i sferę lokalną. Regionem w Polsce najczęściej określa się województwo, natomiast skala lokalna obejmuje gminę, grupę gmin lub powiat. W obrębie skali lokalnej dokonują się działania o charakterze gospodarczym, ekonomicznym, kulturowym i społecznym. Podlegają one ciągłym zmianom, procesom stymulowanym przez czynniki zewnętrzne (otoczenie) oraz wewnętrzne (potrzeby mieszkańców, przedsiębiorców i instytucji publicznych).

Strategię rozwoju lokalnego można określić jako spójny plan działania danego obszaru, opracowany świadomie na podstawie posiadanych zasobów i związków ze środowiskiem wewnętrznym i zewnętrznym oraz wyznaczający sposób osiągnięcia celów poprzez ujęcie systemowe i całościowe podejście do problematyki rozwoju. Odpowiada ona na pytanie: kto?, co?, kiedy?, gdzie?, jak?, za co?, po co? itp. i określa szczegółowe cele działania i oczekiwane rezultaty [Wiatrak 2011]. Strategia zawiera przynajmniej następujące elementy [Wiatrak 2018]:

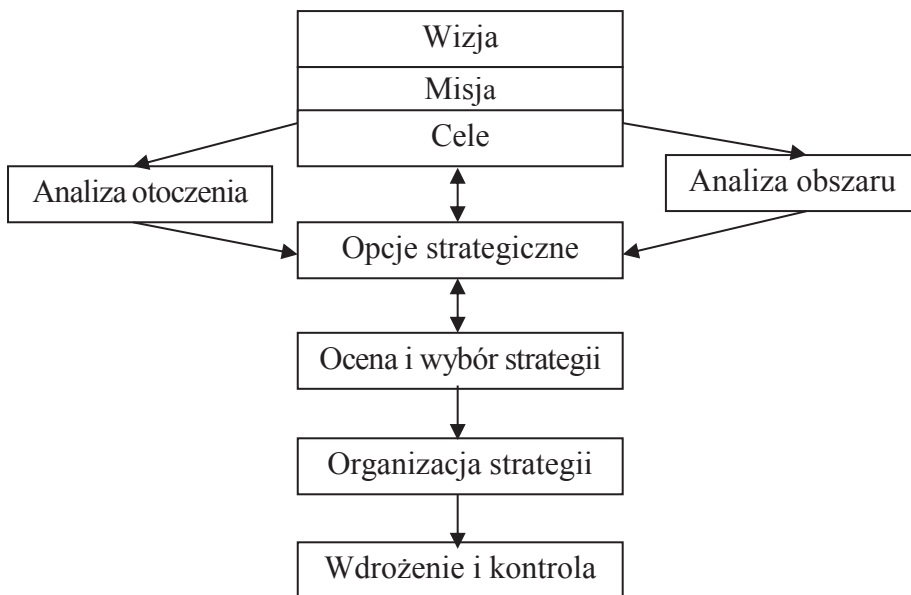
- podmioty rozwoju lokalnego, tj. władzy lokalnej, mieszkańców i przedsiębiorców,
- wyznaczone cele, ich hierarchię i czas realizacji,
- narzędzia realizacji tych celów oraz wynikających z nich zadań i przedsięwzięć,
- wdrażanie i monitorowanie realizacji strategii, oceny jej wykonania i warunków wprowadzania zmian.

Przygotowując strategię rozwoju lokalnego w pierwszej kolejności należy wyznaczyć wizję, misję i cele rozwoju danego obszaru. Wizja jest wytyczeniem kierunków rozwoju i działania danego obszaru, określających jego długofalową przy-

szłość i pozycję przy założeniu możliwie najlepszych uwarunkowań. Wizja składa się z podstawowej ideologii dotyczącej przyszłości danego obszaru i wyobrażenia, w jaki sposób będzie ona realizowana. Z kolei misja rozwoju obszaru jest syntetyczną prezentacją kierunków tych działań, które są możliwe do zrealizowania w przyjętym okresie. Misja ukierunkowuje wszystkie działania, gdyż jest głównym celem rozwoju, określającym pozostałe cele. W związku z tym jest ważne, aby zachować powiązanie poszczególnych celów, uwzględniając ich preferencje, jak i wielkość [Wiatrak 2011]. Cele rozwoju lokalnego dotyczą całokształtu funkcjonowania określonego obszaru. Jednym z tych celów jest turystyka i różne jej rodzaje w zależności od posiadanych zasobów i walorów turystycznych obszaru recepcji turystycznej oraz przyjętych kierunków jego rozwoju. Określając zatem kierunki rozwoju turystyki należy uwzględniać uwarunkowania jej zmian, cele działania oraz zadania i przedsięwzięcia z nich wynikające.

Rysunek 1

Proces tworzenia i wdrażania strategii rozwoju lokalnego

Źródło: Opracowanie własne.

Na ogół cele turystyczne są częścią strategii rozwoju danego obszaru, ale niektóre samorządy terytorialne przygotowują osobną strategię turystyki, która eksponuje walory turystyczne obszaru i przedsięwzięcia w zakresie infrastruktury turystycznej. Strategią rozwoju turystyki można określić program zamierzeń i kierunków działań władz danego obszaru w zakresie rozwoju turystyki (rysunek 1).

Misja i wyznaczone cele są podstawą przygotowania opcji strategicznych, tj. wariantów strategii, które mogą być realizowane w danym obszarze, np. powielania dotychczasowego modelu jego funkcjonowania lub też określenia kierunków zmian, np. dotyczących rozwoju turystyki zrównoważonej, rozwoju funkcji rezydencjonalnej itd. W wyznaczaniu poszczególnych opcji strategicznych, jak i oceny realności celów pomocna jest analiza strategiczna danego obszaru i jego otoczenia, np. analiza SWOT. Na jej podstawie można ocenić mocne i słabe strony obszaru, jak i szanse i zagrożenia wynikające z otoczenia. Analiza ta może potwierdzić trafność wyboru celów, jak też potrzebę ich weryfikacji, a także pomocna jest w wyznaczeniu opcji strategicznych. W związku z tym należy uwzględnić sprzężenia zwrotne między celami, opcjami strategicznymi oraz wynikami analizy obszaru i jego otoczenia (rysunek 1).

Dalsze etapy obejmują organizację strategii oraz jej wdrożenie. W przypadku organizacji strategii należy określić harmonogram wdrażania zadań i przedsięwzięć oraz działań im towarzyszących, takich jak np. rozpoczęcie i zakończenie określonego rodzaju inwestycji, wielkości niezbędnych środków i terminu ich posiadania, ustalenie sposobu sfinansowania strategii rozwoju, określenie osób odpowiedzialnych za realizację strategii itd. Wdrożenie jest urzeczywistnianiem celów, zadań, przedsięwzięć, które wynikają ze strategii. Natomiast kontrola polega na zestawieniu tego co istnieje, z tym co być powinno i wyciągnięciu wniosków, czy pozostawić dotychczasowy system wdrożenia, czy też go zmienić i podjąć określony cykl działań korygujących. Celem kontrolowania, monitoringu i oceny jest stwierdzenie poprawności przyjętej strategii oraz określenie racjonalności działań, w tym właściwego wydatkowania środków.

3. Istota i rodzaje turystyki kulturowej oraz uwarunkowania jej rozwoju na szczeblu lokalnym

Turystykę kulturową można różnie określać i klasyfikować w zależności od przyjętego jej zakresu. Najogólniej biorąc turystyka kulturowa obejmuje podróżowanie ludzi z miejsca ich zamieszkania do miejsc atrakcji kulturowych, aby zaspokoić ich potrzeby kulturowe i poszerzyć wiedzę z tego zakresu. W znaczeniu wąskim turystyka kulturowa związana jest z elementami dziedzictwa materialnego (budynki, obiekty sakralne itd.), natomiast w znaczeniu szerokim – obejmuje także dziedzictwo niematerialne (zwyczaje, folklor, wydarzenia historyczne itd.). Turystykę kulturową można określić jako formy podróży, wynikające z chęci kontaktu z kulturą danego obszaru w szerokim tego słowa znaczeniu, obejmując zarówno wytwory kultury z przeszłości, jak i współczesne [Skaldawski 2017].

Przedstawiona definicja uwzględnia aspekt popytowy turystyki kulturowej, który ma wpływ na aspekt podażowy, obejmujący przygotowanie oferty turystycznej oraz strategii w tym zakresie (rysunek 2). Oferta ta z jednej strony wynika z potrzeb turystów, ale może też określać nowe produkty turystyki kulturowej związane z danym obszarem. Turyści, którzy jadą na wieś biorą pod uwagę różne czynniki, ale podstawą ich wyjazdów wypoczynkowych na obszary wiejskie są zwykle przyroda oraz dziedzictwo kulturowe (materialne i duchowe). „Zarówno krajobraz, architektura, sposób gospodarowania, lokalna wytwórczość (dziedzictwo materialne), jak i obyczaje, życie wspólnot wiejskich, język, folklor, muzyka (dziedzictwo duchowe) mogą stanowić dla nich znaczącą atrakcję turystyczną. Dziedzictwo materialne jest ściśle związane ze świadomością duchową, jest jej materialnym wyrazem, a tożsamość wiejską kształtują stały kontakt z naturą, krajobrazem oraz warunki życia codziennego” [Poczta 2013]. W związku z tym oferta turystyki kulturowej na wsi powinna nie tylko uwzględniać wymienione jej uwarunkowania, a także je wzmacniać.

Są różne klasyfikacje turystyki kulturowej i ich nazwy [Małek 2003; Mokras-Grabowska 2009; Žuromskaite 2009], ale dla obszarów wiejskich – ze względu na częstotliwość ich występowania i walory kulturowe – można przyjąć następujące:

- turystyka wiejsko-kulturowa,
- turystyka dziedzictwa kulturowego materialnego,
- turystyka dziedzictwa kulturowego niematerialnego,
- turystyka historyczna,
- turystyka kulinarna,
- turystyka edukacyjna,
- turystyka muzealna.

Pojęcie turystyka wiejsko-kulturowa jest najbardziej ogólne i szerokie, obejmuje różne walory kulturowe (materialne i niematerialne), bez wyraźnego wykształcenia specjalizacji turystycznej. Podkreślić należy, że wiele ofert turystyki kulturowej na wsi ma taki charakter. Pozostałe rodzaje turystyki kulturowej na wsi mają charakter specjalistyczny, ukierunkowany na określonego rodzaju turystę i ściśle związany z danym obszarem. Wyodrębnione rodzaje turystyki kulturowej mogą być podstawą rozwoju lokalnego terenów wiejskich.

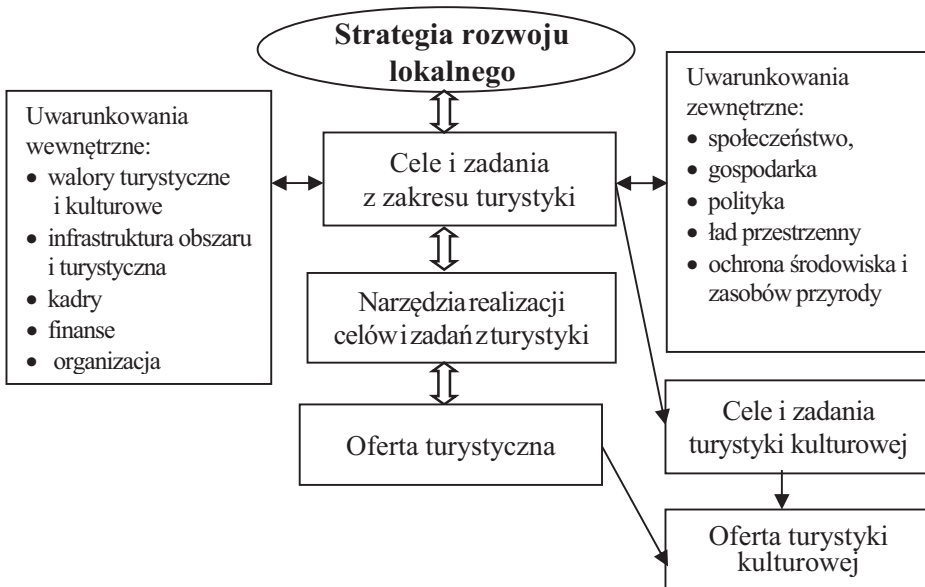
Przygotowując strategię rozwoju i wyznaczając cele rozwoju turystyki na szczeblu lokalnym należy uwzględnić jaki charakter ma realizowana polityka (np. dla trwałego rozwoju, ochrony środowiska, ochrony dziedzictwa kulturowego itd.) oraz jakie ma ona znaczenie dla prowadzenia działalności gospodarczej, w tym działalności turystycznej. Dalej trzeba wziąć pod uwagę jak ta polityka wpływa na społeczeństwo, na jego zachowania produkcyjne i konsumpcyjne, na zagospodarowanie środowiska itd. [Kasprzak i Raszka 1998]. Te zagadnienia i ich powią-

zanie określają uwarunkowania zewnętrzne rozwoju turystyki, które mają wpływ na uwarunkowania wewnętrzne (w ramach danego obszaru) oraz na zachowania produkcyjne, środowiskowe i kulturowe. Takie powiązanie w rezultacie znajduje odzwierciedlenie w uwarunkowaniach wewnętrznych, m.in. w takich jak:

- posiadane walory turystyczne i kulturowe, ich wielkość i struktura oraz stopień wykorzystania,
- infrastruktura danego obszaru, w tym infrastruktura turystyczna,
- kapitał ludzki i społeczny, a zwłaszcza kwalifikacje i gotowość do współpracy poszczególnych podmiotów rozwoju lokalnego,
- posiadane zasoby finansowe, jak również możliwości ich pozyskiwania,
- sposób organizacji i zarządzania przedsięwzięciami turystycznymi (rysunek 2).

Rysunek 2

Cele, zadania i uwarunkowania rozwoju turystyki i ich powiązania ze strategią szczebla lokalnego

Źródło: Opracowanie własne.

Wyznaczając cele rozwoju turystyki należy rozważyć ofertę turystyczną z punktu widzenia grup oczekiwanych turystów i motywów ich przyjazdów, w zależności od walorów turystycznych i kulturowych oraz infrastruktury turystycznej danego obszaru. Określając cele rozwoju turystyki, w tym turystyki kulturowej, należy stwierdzić czy są one adekwatne dla posiadanych zasobów i możliwe do zrealizowania. Uwzględnić też należy konkurencyjność innych obszarów, zwłaszcza

cza sąsiednich, a także współpracę podmiotów rozwoju lokalnego. Współpraca ta często jest niezbędna na szczeblu lokalnym, gdy miejscowi przedsiębiorcy (np. rolnicy prowadzący działalność turystyczną) nie mają dostatecznych zasobów do prowadzenia tej działalności, w tym o charakterze specjalistycznym, jak w przypadku turystyki kulturowej.

Dla zrealizowania wybranych celów turystycznych należy zaangażować odpowiednie środki, stosownie do ich treści i wysokości. Źródła ich finansowania stanowią środki [Wiatrak 2018]:

- samorządu terytorialnego,
- inwestorów lokalnych,
- inwestorów zewnętrznych.

Analizując wymienione źródła finansowania rozwoju turystyki na szczeblu lokalnym należy uwzględnić, że ich wielkość zależy przede wszystkim od zasobów danego obszaru, jego wielkości, potencjału ekonomicznego, stopnia zagospodarowania itd. Oznacza to, że uzyskiwanie środków na rozwój przez jednostki samorządowe jest zróżnicowane, dlatego też ich zdolność do realizacji celów turystycznych może być ograniczona, zwłaszcza w niektórych okresach (np. słabej koniunktury gospodarczej). Tak samo jest ze środkami inwestorów lokalnych, które nie zawsze są wystarczające, zwłaszcza w biedniejszych jednostkach terytorialnych na wsi. W związku z tym istnieje potrzeba ich uzupełniania poprzez nakłanianie inwestorów zewnętrznych i uzyskiwanie pomocy finansowej na rozwijanie przedsięwzięć turystycznych (np. z funduszy Unii Europejskiej).

4. Cele rozwoju turystyki kulturowej na szczeblu lokalnym na przykładzie LGD „Zapilicze”

Gminy z obszaru Stowarzyszenia LGD „Zapilicze” są położone w powiecie białobrzeskim województwa mazowieckiego. Są to gminy rolnicze, które stopniowo odchodzą od tradycyjnego rolnictwa na rzecz rolnictwa wyspecjalizowanego, zwłaszcza warzyw i owoców. Zajmują się one ich produkcją, skierowaną na potrzeby aglomeracji warszawskiej i łódzkiej oraz miasta Radom. Badane gminy spełniają wobec tych miast funkcje żywicielskie, ale także turystyczne, w tym poprzez wykorzystanie dziedzictwa kulturowego.

W Strategii rozwoju lokalnego LGD „Zapilicze” scharakteryzowano dziedzictwo kulturowe poszczególnych gmin, pod względem turystyczno-kulturowym. Z charakterystyki tej wynika, że na terenie analizowanego obszaru znajdują się m.in. następujące obiekty [Strategia 2015]:

1. Budownictwo sakralne – drewniane i murowane, przy czym to drugie w większości z XIX w. Wśród budownictwa drewnianego można wyróż-

- nić m.in. kościół z XVII w. z dzwonnica w Bukównie, kościół z dzwonnica z XVII w. w Jasionnej oraz kościół z XVII w. w Kaszowie. Natomiast wśród budownictwa murowanego: Sanktuarium Maryjne w barokowym kościele z XVI i XVII w. z bogatymi malowidłami ściennymi i polichromiami, ołtarzami i organami w Starej Błotnicy, a także kościół z XIX w. wraz z zabudowaniami przykościelnymi oraz ze znajdującym się grobem Antoniego Madalińskiego w Przybyszewie;
2. Zabytkowe nagrobki w większości cmentarzy przykościelnych i parafialnych badanego obszaru, m.in. nagrobki z XVIII-XX w. w Wyśmierzycach;
 3. Zabytkowe pałace i domy, jak np. zespół dworsko-parkowy z dworem neoklasycystycznym z przełomu XIX/XX w. w Chruściechowie, dwa pałace z XIX i XX w. z parkiem w Suchej Szlacheckiej, klasycystyczny piętrowy pałac z połowy XIX w. w Promnie, pałac o kształcie barokowo-klasycystycznym z XIX w. wraz z parkiem krajobrazowym w Rykałach;
 4. Zabytkowe obiekty produkcyjno-usługowe, m.in. takie jak: drewniany młyn na rzece Pierzchni z XIX w. w Białobrzegach, zabytkowa gorzelnia z 1905 r. w Chruściechowie, zabytkowe spichlerze z XIX w. Stawiszynie i Suchej Szlacheckiej, czy też zabytkowa karczma z XIX w. w Przybyszewie;
 5. Obiekty użyteczności publicznej, jak most żelbetonowy z okresu międzywojennego (jedna z największych budowli tego okresu w Polsce) na rzece Pilicy w Białobrzegach;
 6. Stanowiska archeologiczne, odkrycia i wykopaliska w wielu miejscowościach analizowanego terenu LGD, które świadczą o działalności ludzkiej w przeszłości na tym obszarze. I tak w Wyśmierzycach odkryto ciałopalne cmentarzysko z okresu I w. p.n.e. – I w. n.e., a w Starej Błotnicy przeworskie cmentarzysko użytkowane między I w. p.n.e. a III w. n.e. W tej miejscowości znajdowało się także duże grodzisko, w pobliżu którego były dwie osady z XIII – XV w. Na terenie gminy Stara Błotnica znajduje się gródek wśród podmokłych łąk, otoczony nawodnioną fosą. Wykopaliska na terenie Zapilicza świadczą, że w średniowieczu powstały różnego rodzaju ośrodki cywilizacyjne: grody i wsie oraz towarzyszące im – obiekty sakralne i cmentarze;
 7. Obszar LGD to teren wielu wydarzeń historycznych związanych z walkami wywoleńczymi w XIX i XX w, o czym mogą świadczyć nagrobki i mogiły informujące o powstańcach z XIX w. oraz poległych w I i II Wojnie Światowej;
 8. Szlaki turystyczne piesze i rowerowe, a wśród nich m.in.: szlak walk na przyczółku, szlak drewnianego budownictwa sakralnego, kapliczki i krzyże Zapilicza, perły architektury gminy Białobrzegi, po karczmach, dworach i pałacach gminy Promna, czy też ścieżkami historii, legend i tradycji Ziemi Radzanowskiej.

Ponadto należy wspomnieć o dziedzictwie niematerialnym badanego obszaru, które wyraża się m.in. w [Strategia 2015]:

- kultywowaniu tradycji, zwyczajów i obrzędów podczas licznie organizowanych imprez kulturalnych i ludowych, takich jak dożynki, odpusty, festyny itd. a także organizowaniu imprez kulturalnych związanych z obszarem LGD „Zapilicze”, jak np. „Błotnicki Przegląd Kapel i Zespołów Śpiewaczych”;
- wyrobach kulinarnych związanych z wielokulturowością obszaru, gdyż teren był w przeszłości zamieszkiwany przez mniejszości narodowe (Żydzi, Niemcy, Rosjanie, Włosi i Romowie), którzy zostawili po sobie ślad w postaci przygotowanych obecnie potraw;
- dbałości mieszkańców o zachowanie tradycji i wartości kulturowych regionu poprzez uczestnictwo i organizację wielu cyklicznych imprez, w czasie których są prezentowane miejscowe wyroby rzemieślnicze i serwowane lokalne potrawy;
- działalności na badanym terenie LGD ludowych zespołów tanecznych oraz wokalnych dzieci i dorosłych.

Przedstawiona charakterystyka walorów kulturowych występujących na terenie LGD „Zapilicze”, wskazuje, że na tym obszarze może być rozwijana turystyka kulturowa i to w różnym zakresie. Jej różne formy, to m.in.: turystyka wiejsko-kulturowa, turystyka dziedzictwa kulturowego materialnego, turystyka dziedzictwa kulturowego niematerialnego, turystyka historyczna oraz turystyka kulinarna, Dziedzictwo kulturowe jest wystarczające, aby rozwijać te rodzaje turystyki. Natomiast rozwijanie turystyki edukacyjnej i muzealnej jest możliwe w przyszłości, gdyż wymaga nakładów i czasu, aby przygotować odpowiednie produkty, zwłaszcza w odniesieniu do muzealnictwa. Przygotowanie zaś ofert z zakresu turystyki edukacyjnej powinno wynikać z rozwoju pozostałych rodzajów turystyki.

Chociaż charakterystyka LGD „Zapilicze” oraz analiza jego walorów turystycznych i kulturowych wskazuje, że na tym obszarze istnieje potencjał do rozwoju turystyki kulturowej, to w dokumentach strategicznych i zawartych w nich celach nie wyeksponowano tego dostatecznie. Wizję obszaru LGD „Zapilicze” sformułowano następująco: „Obszar LGD <Zapilicze>, po zakończeniu wdrażania LSR będzie atrakcyjną przestrzenią turystyczną, obszarem bardziej przyjaznym dla potencjalnych inwestorów oraz oferującym wielokierunkowy rozwój gospodarczy i społeczny dla mieszkańców” [Strategia 2015]. Z kolei misję określono następująco: „LGD „Zapilicze” będzie dążyć do poprawy jakości życia mieszkańców, aktywizacji mieszkańców w kierunku rozwoju przedsiębiorczości oraz włączenia społecznego i zawodowego grup defaworyzowanych” [Strategia 2015]. Dla ich realizacji przewidziano różne cele i przedsięwzięcia, m.in. następujące:

- Aktywizacja zawodowa społeczności lokalnej;

- Kultywowanie oraz promocja kultury i tradycji lokalnych;
- Organizacja przedsięwzięć kulturalnych i rekreacyjnych;
- Infrastruktura turystyczna i rekreacyjna;
- Promocja obszaru LGD „Zapilicze” (wydawnictwa, projekty współpracy).

Przedstawione zapisy w LDG „Zapilicze” charakteryzują przede wszystkim walory kulturowe, a nie turystykę kulturową. Zapisy na ten temat – jak i w odniesieniu do pozostałych rodzajów turystyki – są zbyt ogólne, są raczej deklaracją niż celem, a ponadto brakuje narzędzi ich realizacji, w tym narzędzi przygotowania konkretnych produktów turystyki kulturowej.

5. Zakończenie

Wieś polska jest zróżnicowana kulturowo, posiada różne walory kultury materialnej i niematerialnej, które warto eksponować i w oparciu o nie przygotowywać produkty turystyczne. Aby tak się stało należy uwzględnić uwarunkowania i możliwości ich realizacji, w tym narzędzia wdrożenia przyjętych rozwiązań. W analizowanej strategii LGD „Zapilicze” są informacje o dziedzictwie kulturowym obszaru, ale nie ma dostatecznych narzędzi jego wykorzystania, ani też określonych produktów. Jednocześnie jest mowa o rozwoju funkcji turystycznej, ale określone zbyt ogólnie i bez szerszego omówienia narzędzi jej wdrożenia.

Obszar LGD „Zapilicze” posiada dużą wartość kulturową i historyczną, a jego walory kulturowe są świadectwem historii i tradycji tego obszaru. Jeśli będą one „zagospodarowane” i wyeksponowane, to będą przyczyniać się do podniesienia wizerunku obszaru Zapilicza, a wraz z tym do podniesienia jego atrakcyjności turystycznej. Dzięki rozwojowi turystyki kulturowej istnieje możliwość ochrony dziedzictwa kulturowego, a nawet jego odtwarzania, co oddziałuje także na tożsamość i więź kulturową społeczności lokalnej. Co prawda sprzyja to komercjalizacji walorów kulturowych (negatywny aspekt rozwoju), ale ma też pozytywny wpływ na ich zachowanie i integrację społeczną [Radziejewicz 2011]. Ponadto należy uwzględnić, że brak zainteresowania ochroną dziedzictwa kulturowego może prowadzić do jego pomniejszania, a nawet dewastacji, jak np. w przypadku wykopalisk w Kiełbowie Starym. Podobnie jest w przypadku budownictwa wiejskiego (mieszkalnego i gospodarczego): stare budynki – nawet o dużej wartości kulturowej – są usuwane, gdyż brakuje polityki ochrony dziedzictwa kulturowego, a jego znajomość i potrzeba dalszego podtrzymywania wśród mieszkańców wsi jest niższa, niż wśród mieszkańców miasta [Fortuna-Marek i Stępnik 2017].

W strategii rozwoju obszaru LGD „Zapilicze” niedostatecznie zostały uwzględnione narzędzia jej wdrażania, w tym celów w zakresie turystyki. W związku z tym, zadaniem polityki władz lokalnych powinno być stworzenie klimatu do

działalności inwestycyjnej, który będzie mobilizował ludność danego terenu i inwestorów zewnętrznych do dalszej działalności i inwestowania [Kosmaczewska 2013, Wiatrak 2011]. Należy także przewidzieć fundusze na doradztwo, szkolenia i przekwalifikowanie ludności oraz powiązać je z celami i zadaniami strategii rozwoju lokalnego, w tym celów i zadań w zakresie turystyki kulturowej.

LITERATURA

1. Fortuna-Marek A., Stępnik K. (2017): Komponenty postaw Polaków wobec dziedzictwa kulturowego, W: Dziedzictwo kulturowe w badaniach. Polacy wobec dziedzictwa. Raport z badań społecznych, Wyd. Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa, 22-44.
2. Hełpa-Słodowa M. (2013): Rozwój zintegrowany – warunki, wymiary, wyzwania. Wyd. CeDewu.pl, Warszawa.
3. Kasprzak K., Raszka B. (1998): Polski ład przestrzenny szansą dla agroturystyki. Przegląd Komunalny, dodatek do nr 5.
4. Kosmaczewska J. (2013): Turystyka jako czynnik rozwoju obszarów wiejskich, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
5. Majewski J., Lane B. (2001): Turystyka wiejska i rozwój lokalny. Wyd. Fundacja Fundusz Współpracy, Poznań.
6. Małek J. (2003): Turystyka kulturowa jako czynnik rozwoju lokalnego. Prace i Studia Geograficzne, t.32, 13-34.
7. Mokras-Grabowska J. (2009): Możliwości rozwoju turystyki kulturowej obszarów wiejskich w Polsce. Turystyka Kulturowa, nr 1, 14-31.
8. Poczta J. (2013): Wiejska turystyka kulturowa zgodna z paradygmatem zrównoważonego rozwoju. Turystyka Kulturowa, nr 4, 21-35.
9. Radziejwicz J. (2011): Turystyka kulturowa realizowana na terenie obszarów wiejskich w Polsce, Rolniczy Magazyn Elektroniczny, nr 42.
10. Skaldawski B. (2017): Problematyka definicji dziedzictwa, W: Dziedzictwo kulturowe w badaniach. Polacy wobec dziedzictwa. Raport z badań społecznych, Wyd. Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa, 29-12.
11. Strategia rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność 2014-2010, Lokalna Grupa Działania „Zapilicze”, Białobrzegi 2015 (aktualizacja 2017).
12. Wiatrak A. P. (2011): Strategie rozwoju gmin wiejskich. Podstawy teoretyczne, ocena przydatności i znaczenie w przemianach strukturalnych obszarów wiejskich. Wyd. Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.
13. Wiatrak A. P. (2018): Finansowe uwarunkowania przygotowania i realizacji strategii rozwoju lokalnego, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 56 (4/2018), 53-63
14. Żuromskaite B. (2009): Przestrzeń historyczna w rozwoju turystyki kulturowej na Litwie (turystyka historyczna). Turystyka Kulturowa, nr 7, 4-14.

ANDRZEJ PIOTR WIATRAK

TURYSTYKA KULTUROWA W STRATEGIACH ROZWOJU LOKALNEGO

Słowa kluczowe: *obszar lokalny, dziedzictwo kulturowe, rozwój, strategia, turystyka, turystyka kulturowa*

STRESZCZENIE

Celem artykułu było przybliżenie istoty i uwarunkowań rozwijania turystyki kulturowej na szczeblu lokalnym poprzez strategie opracowane na tym poziomie. Dla ukazania problematyki analizowano następujące zagadnienia: istotę i uwarunkowania strategii rozwoju lokalnego, istotę i rodzaje turystyki kulturowej oraz uwarunkowania jej rozwoju na szczeblu lokalnym oraz cele rozwoju turystyki kulturowej na szczeblu lokalnym na przykładzie Lokalnej Grupy Działania „Zapilicze”. Z przeprowadzonych badań wynika, że w strategiach rozwoju lokalnego na wsi można uwzględniać turystykę kulturową. Wieś polska posiada różne walory kulturowe, które warto eksponować i oparciu o nie przygotowywać produkty turystyczne. Niestety nie zawsze jest to realizowane, czego przykładem jest analizowana strategia LGD „Zapilicze”, w której są informacje o dziedzictwie kulturowym obszarze, ale nie ma dostatecznych narzędzi jego wykorzystania, ani też określonych produktów.

ANDRZEJ PIOTR WIATRAK

CULTURAL TOURISM IN LOCAL DEVELOPMENT STRATEGIES

Keywords: *local area, cultural heritage, development, strategy, tourism, cultural tourism*

SUMMARY

The aim of the article was to present the essence and conditions of developing cultural tourism at the local level through strategies developed at this level. Showing these issues, the following were analyzed in turn: the essence and conditions of the local development strategy, the essence and types of cultural tourism and conditions for its development at the local level, and also the objectives of developing cultural tourism at the local level on the example of the Local Action Group “Zapilicze”. The conducted considerations show that in the local development strategies in the countryside there is a place for cultural tourism. The Polish countryside has various cultural values that are worth exhibiting and preparing tourist products based on them. Unfortunately, this is not always implemented, as exemplified by the analyzed strategy of the LGD “Zapilicze”, which contains information about the cultural heritage of the area, but there are not sufficient tools for its use, or specific products.

e-mail: apw@mail.wz.uw.edu.pl